

Ольга Шляхова

ТІЛЕСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК САМОІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ ПОВСЯКДЕННЯ

Феномен ідентичності є невід'ємною частиною буття та активності людини, як мислячої істоти. Завдяки посередництву цього феномена, розум особистості має здатність конструювати та утримувати цілісне враження про навколишній світ, а значить рефлексувати на різні прояви буття всього наявного. Тому складність цього аспекту людської природи привертає увагу науковців із різних галузей знання: соціології, філософії, історії, політології тощо. У процесі дослідження ідентичності часто актуалізуються питання, пов'язані поняттям самоідентичності. Водночас погляди на стосунки між цими двома феноменами зустрічаються досить різні: низка науковців наполягають, що самоідентичність є похідною від ідентичності, натомість існують і такі позиції, у яких їх розглядають як два самостійні, автономні один щодо одного феномени. Обидва підходи сходяться в тому, що ідентичність, як процес, складається з кількох етапів (вимірів), кожен із яких має своєрідні відносини із процесом самоідентичності.

У суспільному житті людини, з-поміж низки ідентичностей, вагоме місце посідає ідентичність тілесна. Вона є одним із перших, базових етапів у конструюванні як ідентичності, так і самоідентичності. Такі спостереження з'явилися у процесі розвитку науки про повсякдення, адже саме воно є тим контекстом, де відбуваються і знаходять своє вираження ці складні процеси. Зрозуміти механізми внутрішньої взаємодії тілесної ідентичності та самоідентичності у вимірі культури повсякдення є основною метою цього наукового дослідження.

Досліджуючи історію розвитку науки про повсякдення на сучасному етапі, можемо констатувати, що більшість науковців все ж схильні розуміти повсякденність як простір, що тяжіє до стабільності і стійкості (В. Лелеко, В. Федотова та ін.). Однак цей вимір соціальної реальності також зазнає постійних трансформацій через низку соціокультурних та геополітичних змін. Така характеристика повсякдення наштовхує на думку, що воно є *мікросомом* кожного індивіда (і, очевидно, є приватним, особливим, унікальним). Індивід своєю чергою керує цим мікросвітом. Макросвіт* завжди є відкритим і доступним йому, проте кожен самостійно вирішує чи відкривати *свій простір* світу навколишньому. У такій ситуації, кожна людина приймає рішення: з якими мікросвітами інших налагоджувати контакти, а від яких варто відмовитись; кого зробити частиною свого повсякдення, або ж навпаки – кого не варто туди впускати.

Виходячи з такої позиції, культура повсякдення є цілісним соціокультурним життєвим світом, сповненим загальних та індивідуальних смислів і значень. Вони спочатку *приймаються* людиною (свідомо чи несвідомо обираються), а надалі – постійно *сприймаються* як само очевидності і не піддаються сумнівам. Таким чином, світ повсякдення постає як сприятливе середовище, яке не сповнене постійних нових «подразників», а значить не вимагає постійного аналізу і рефлексій, і в якому людина має можливість *конструювати себе*, що по суті є процесом *самоідентифікації*.

Російська філософія Ірина Лисак наполягає, що ідентичність людини починає формуватися в ранньому дитинстві на базі синтезу фрагментарних *переживань реальності власного тіла* і свого цілісного образу [4, с. 39]. З цим важко не погодитись, адже тіло – це перше, що доводиться зрозуміти і прийняти кожній людині.

Більш радикальні судження запропоновані в Енциклопедії постмодернізму, де базовою є інтерпретація тілесності за Ж. Дельозом. Дослідник стверджує: «У тілесності немає нічого спільного з власне тілом. Це тіло без образу в якому нічого не репрезентованого» [3]. Повне заперечення матеріальності тілесного зводиться уявлення про нього до цілковитої абстракції. Його не можна візуально побачити та чітко зафіксувати, що створює проблеми для його сприйняття і розуміння. Важливо, що *тіло*, у контексті цієї думки, також виходить за межі фізіології; визначаючи свою ідентичність, людина конструює свій образ, який через тіло є представником її буття.

Найбільш значні успіхи в осмисленні людської тілесності досягнуті в межах соціокультурного підходу, представники якого розглядають її як продукт культури [3]. У межах цього напряму тілесність розуміють як соціокультурний феномен. Її визначають як «перетворене під впливом соціальних і культурних факторів тіло людини, яке володіє соціокультурним значенням і смислами та виконує визначені соціокультурні функції» [1, с. 464]. Така позиція наголошує на тому, що процес усвідомлення себе, як істоти тілесної є можливим лише для людини – мислячої, культурної істоти. Очевидно, що її тіло постійно підпадає під

* Під терміном «макросвіт» ми розуміємо весь простір, який знаходиться поза світом повсякденності (поза домівкою та деякими місцями населеного пункту, що стали частиною буденності).

об'єктивні інтенсивні впливи низки явищ, які не піддаються індивідуальному людському контролю: екологічні фактори, територіальні особливості способу життя, політико-економічний уклад. Водночас людина як істота соціальна, навмисно (переважно із суб'єктивних причин) долучає себе до простору соціуму засобами власного тіла. Тому тіло – це, чи не єдине явище органічного світу, соціокультурна значимість якого домінує над біологічною. Відштовхуючись від такого висновку, можемо припустити, що наше Я (тобто те, ким ми себе ідентифікуємо) стає зримим суспільству через наше тіло.

Заклавши таку платформу в дослідженні, логічним стає розуміння тілесної ідентичності як самоідентичності. Всі зміни, яких зазнає особистість, обов'язково виражаються через тілесне, або можуть тілесністю зумовлюватися. До того ж, зазначена форма ідентичності є первинним і основним етапом у становленні всіх інших ідентичностей (біологічної, соціальної, політичної, культурної тощо). Будучи соціальним суб'єктом, людина у процесі життєдіяльності, здатна розширювати рамки свого фізичного тіла через тілесні образи та моделі. Сучасне суспільство в цьому питанні здійснило на крок уперед, додавши до визначеної природою статі також стать соціальну.

Звернення до гендерної проблематики в цьому дослідженні стало вкрай важливим, адже нам усе ж відкритим залишається питання: чи тілесний досвід є первинним і детермінує структуру ідентичності, чи ідентичність виражається та «реалізується» за допомогою тілесного досвіду. Відповідь на це питання слід шукати за допомогою інтердисциплінарного підходу, звертаючись до таких галузей як філософія, психологія, соціологія і теорія моди. В усіх вищезазначених напрямках більшою чи меншою мірою порушують питання гендерної ідентичності в життєвому просторі сучасного суспільства. Можемо припустити, що причиною цьому є домінування *соціальної характеристики* (але не біологічної) під час визначення понять «чоловік» і «жінка». Це допомогло усвідомити те, що образ тіла є багатоаспектним і комплексним конструктом, що відображає, а іноді і провокує, низку змін у особистості.

Література:

1. Быховская И. М. Телесность как социокультурный феномен // Культурология. XX век : словарь / И. М. Быховская. – СПб. : Университетская книга, 1997. – 628 с.
2. Лелеко В. Д. Теория культуры / В. Д. Лелеко // Под ред. С. Н. Иконниковой, В. П. Большакова. – СПб. : Питер, 2008. – С. 342–381.
3. Михель Д. В. Тело в западной культуре / Д. В. Михель. – Саратов : Научная книга. – 2000. – 171 с.
4. Лысак И. В. Особенности самоидентификации человека в условиях современного общества / И. В. Лысак // Гуманитарные и социально-экономические науки. – № 6. – 2008. – С. 37–42.
5. Фадеева Л. В. Тело как знак и как смысл / Л. В. Фадеева. – Традиционная культура. – № 1. – М., 2008. – 360 с.